

УДК 330.341.1

Жукевич С.М., Савчук Л.І.

**Роль і місце малого бізнесу в Україні: ретроспективний аналіз і
перспективи розвитку**

Анотація

Розглядаються основні інституційні проблеми розвитку системи малого підприємництва в Україні з точки зору ретроспективного аналізу. Особлива увага акцентована на взаємодії малого бізнесу з владними структурами, впливу на мале підприємництво фіскальної політики держави. Наведені конкретні рекомендації щодо розвитку малих форм господарювання в Україні в напрямку посилення їх інноваційної діяльності.

Ключові слова. Малий бізнес. Інституційні проблеми розвитку економіки. Фіскальна політика. Інноваційна діяльність.

Жукевич С.Н., Савчук Л.И.

**Роль и место малого бизнеса в Украине: ретроспективный анализ и
перспективы развития**

Аннотация

Рассматриваются основные институциональные проблемы развития системы малого предпринимательства в Украине с точки зрения ретроспективного анализа. Особенное внимание акцентировано на взаимодействии малого бизнеса с властными структурами, влияния на малое предпринимательство фискальной политики государства. Приведены конкретные рекомендации относительно развития малых форм ведения хозяйства в Украине в направлении усиления их инновационной деятельности.

Ключевые слова. Малый бизнес. Институциональные проблемы развития экономики. Фискальная политика. Инновационная деятельность.

Gukevich S.N., Savchuk L.I.

**Role and place of small business in Ukraine: retrospective analysis and
prospects of development**

Annotation

The basic institutional problems of development of the system of small enterprise in Ukraine from point of retrospective analysis are examined. The special attention is accented on co-operation of small business with imperious structures, influence on the small enterprise of fiscal policy of the state. Concrete recommendations in relation to development of small forms of manage in Ukraine in the direction of strengthening of their innovative activity are resulted.

Keywords. Small business. institutional problems of development of economy. Fiscal policy. Innovative activity.

Постановка проблеми. Роль і значення малих підприємств як важливої невід'ємної складової економічної системи країни важко переоцінити. Справа не тільки і не стільки в забезпеченні певної частки обсягів сукупного виробництва і зайнятості населення. Малий бізнес в силу самої своєї природи є своєрідним «інкубатором» підприємництва, живильним середовищем новаторської, інноваційної діяльності. Відповідно реалізація інноваційного шляху економічного зростання, визначеного в якості безальтернативного в умовах сьогодення, потребує першочергового включення у вказаний процес малих форм господарювання. Разом з тим напрацювання шляхів активізації діяльності малого бізнесу потребує осмислення його ролі, місця і функцій з точки зору ретроспективного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічні потреби суспільства об'єктивно викликають підвищений інтерес до проблем розвитку малого підприємництва в Україні в наукових дослідженнях, що знайшло найбільш повне відображення в працях Е.Бухвальда, Ф.Віленського, А.Дадашева, Демянчука О., Н.Словацької, В.Кредісова, М.Пашути, В.Піхоцького, С.Яковлева. Акцентовано розглянуто роль і значення малих форм господарювання в забезпеченні інноваційного вектору розвитку економіки в дослідженнях Богині Д., Нешиного А., Парсяк В., Пересади А., Федоренко Е, Федулової Л. Останнім часом з'являються комплексні дослідження інституційних проблем розвитку малого підприємництва. В цьому плані особливою глибиною відзначаються наукові розробки Вишневецького В., Дементьєва В., Дриги С., Новікова Д., Кіндзерського Ю., Пахомова Ю. Разом з тим безумовна актуальність проблеми і наявність численного кола нерозв'язаних питань потребують її подальшого дослідження та аналізу.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз взаємодії структури й функціонування інститутів ринкової економіки з точки зору їх впливу на розвиток малого підприємництва, зокрема в цілях активізації його інвестиційно-інноваційної діяльності, що матиме велике значення на відтворювальні процеси в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проводячи ретроспективний аналіз процесу розвитку малого бізнесу в Україні, доводиться констатувати, що він як був, так і залишається на вкрай незадовільному рівні – як за рівнем розвитку, так і за його якістю. На перший погляд, держава робить в цьому напрямку більш ніж достатньо. Регулярно приймаються Укази Президента, Постанови і програми Уряду України з окресленого кола питань (покращення державної підтримки розвитку малого бізнесу, вдосконалення фінансово-кредитного забезпечення, сприяння діяльності з боку територіальних органів управління, цільове пільгове виділення різного роду ресурсів, і т.д. і т.п. І в основних низових ланках економічної системи України – малих підприємствах – бажання підвищувати ефективність функціонування спостерігається з усією очевидністю. Тобто і верхи можуть, і низи хочуть. Проте результату – у формі не те що буму, а простого розвитку малого підприємства в Україні – не спостерігається. Протягом 2010 року загальна кількість малих підприємств продовжувала зменшуватись – майже на відсоток, загальна чисельність зайнятих працівників зменшилась на 78,4 тис.чол., найманих працівників – на 75,3 тис.чол. Частка обсягу реалізації продукції малих підприємств в загальноекономічному обороті країни складає лише 14,2% [7, 304]. В економічній літературі гарячково вишуковуються і дискутуються причини описаного стану справ. Кількість опублікованих опусів просто вражає. На слуху – часткові проблеми: недостатнє фінансування і кредитування, недоліки державного управління практично на всіх рівнях і ланках, високі податкові ставки, існування різного роду як об'єктивних, так і суб'єктивних, природних і штучно створених перепон в організації бізнесу, занадто жорсткий контроль, засилля різного роду дозвільних, контролюючих і перевіряючих органів, і т.д. і т.п. Все описане дійсно має місце, однак це швидше не причина, а наслідок. Справжні причини лежать значно глибше.

Якщо малий бізнес, незважаючи на всі потуги і прагнення підтримки з боку владних структур, (як вони самі це стверджують) не розвивається, то виникає цілком слушне запитання щодо наявності цих самих потуг і підтримки.

Можливо, ситуація абсолютно протилежна, і на практиці влада чинить всілякого роду перепони розвитку малого бізнесу. Якщо виходити з наведених вище міркувань, то реалії сьогодення із стану справ у розвитку малого бізнесу стають не те що зрозумілими, а й закономірними.

Спробуємо детальніше розібратись у даному твердженні. Аналіз почнемо з аксіоми, що малий бізнес в Україні є власне породженням влади. З самого початку становлення незалежної України першочерговим завданням олігархічно-кланових угруповань було забезпечення стрімкого зростання економічної могутності і політичної влади цих угруповань. Методи, якими забезпечувався вказаний процес, за своєю гостросюжетністю, розмахом і свавіллям далеко перевершили методи первісного нагромадження капіталу часів середньовіччя (пізнього феодалізму-раннього капіталізму). Збагачення олігархічного українського бізнесу відбувалось в основному двома способами – по перше, шляхом нищення економічного потенціалу і продажу за безцінь дефіцитних ресурсів за рахунок пільгового доступу до них і по-друге, шляхом реалізації виключних прав і можливостей у зовнішньоекономічній діяльності (знову ж таки, використовуючи пільговий доступ до національних ресурсів країни і структуру експортно-імпортних цін). Приватизація в умовах українських реалій по своїй суті означала становлення і розвиток «кланової» моделі організації бізнесу, оскільки участь у приватизації була штучно обмежена вузьким колом осіб, наближеним до владних структур. Розподіл власності для владної ієрархії відбувався за феодалним принципом – кожному за рангом або за посадою. Це перетворило приватизацію в гігантську «роздачу» бувших радянських активів, що не тільки не дозволило відокремити владу від бізнесу, але й навпаки, ще більш зміцнило їхні зв'язки [2, 124]. Оскільки новоявлені власники підприємств в своїй домінуючій більшості отримали активи, м'яко кажучи, за пільговими умовами (точніше, за безцінь), а доступ до пільгових ресурсів протягом значного часу залишався і далі відкритим, бажання якнайшвидшого збагачення однозначно визначало їх подальшу лінію поведінки: продаж отриманого майна за будь-якою (здебільшого демпінговою)

ціною, нехай навіть із незначним прибутком (насправді прибуток залишався у будь-якому випадку суттєвим, оскільки початкові витрати були до смішного низькими), із подальшою приватизацією інших об'єктів у все зростаючих масштабах. Лозунгом основних гравців на бізнес-арені було «вижати дохід якомога швидше і заховати його якомога далі від ненадійної країни» [3, 4]. В результаті передові в технологічному відношенні виробництва, станки із числовим програмним управлінням масово розрізались і здавались на металобрухт, а виробничі площі перетворювались в торговельні площадки. Про підвищення ефективності функціонування підприємств і організацій ніхто не турбувався – основним шляхом забезпечення стрімкого зростання обсягу прибутку бізнес-наторгівців було забезпечення швидкості обороту грошей, зростання масштабів приватизації. Що стосується другого із вказаних шляхів, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю держави, то ліквідація державної монополії на зовнішню торгівлю надала в розпорядження владних структур, які мали можливість приймати рішення щодо укладання зовнішньоторговельних контрактів, величезні за своїм обсягом доходи внаслідок суттєвої різниці цін на товари і послуги на внутрішньому і зовнішньому ринках. Диспаритет цін, який історично склався в бувшому СРСР порівняно із іншими країнами гео економічного простору, дозволяв із значним прибутком реалізовувати на зовнішньому ринку, в основному, сировинні і енергетичні ресурси, конструкційні матеріали, а на внутрішньому – імпортовані товари, насамперед легкої промисловості. Доходи від різниці в цінах привласнювались переважно шляхом встановлення подвійних (трансфертних) цін: для внутрішнього ринку – для укладання офіційних контрактів і зовнішніх ринків – для неофіційних тінювих контрактів. [1, 52]. Таким чином, в цілому товари експортувались і імпортувались, на перший погляд, навіть із деяким економічним ефектом, однак основні фінансові потоки осідали на рахунках певних угруповань, які мали доступ до владних ресурсів. «Чистими руками» набивались в основному власні кишені.

В описаних умовах одним із першочергових завдань було чимось зайняти населення країни, і насамперед ту його частину, яка викидалась за межі виробництва і поповнювала лави безробітних. Слід зауважити, що з огляду на те, що нищились в першу чергу передові в технологічному відношенні підприємства (адже їх продукцію і майно на зовнішніх ринках було найлегше реалізувати), то мова йде про кваліфіковану, ініціативну, талановиту, високоосвічену робочу силу, яка мала великі потенційні можливості і бажання працювати. Саме в цей час влада згадала про малий бізнес – іншого шляху для «викиду пару» пробудженої енергії народних мас в неї практично й не було. Таким чином, вже з найперших днів свого виникнення і розвитку в Україні малий бізнес був покликаний не так забезпечити відносно надлишкове населення країни робочими місцями, як відволікти увагу населення країни від процесів, які творились у державі. І хоча в умовах реалій недолугих процесів становлення бізнесу належної їм по праву частки національного багатства як умови започаткування власної справи кращі представники найбільш активної частини трудових ресурсів країни так і не отримали, однак, окрилений можливістю застосування свого таланту і здібностей, реалізації власних ідей малий бізнес помалу почав набирати обертів – як в кількісному, так і якісному аспектах.

В результаті середина 90-х років ХХ-го сторіччя характеризується найвищими в Україні темпами розвитку малих форм господарювання. Започаткування власної справи на перших порах дало найбільш активним представникам малого бізнесу можливість працевлаштувати не лише себе, а й певну кількість примусово викинутого за рамки суспільного виробництва безробітного населення країни. Однак в результаті приватизаційних процесів, які відбувались паралельно із розвитком малого бізнесу, доволі швидко сформувався незначний за кількістю, однак сильний як за економічною могутністю, так і за політичним впливом, клас крупного бізнесу, як породження кланово-олігархічної моделі розвитку країни. Результатом домінування рентного шляху (на противагу інноваційному) розвитку економіки став симбіоз

крупного бізнесу і влади у різних його різновидах – від лобіювання інтересів, так званих «тандемів», розмежування функцій, до повного злиття.

Разом з тим система державного управління економікою об'єктивно передбачає зосередження в руках держави певної частки фінансово-грошових ресурсів країни для виконання нею своїх основних функцій. Оскільки крупний бізнес в умовах українських реалій на той час практично диктував (в деяких аспектах навіть формував) державним органам управління економічну стратегію виконання Державного бюджету, реалізація можливостей пільгового оподаткування для нього автоматично означала зростаючий податковий тиск на мале підприємництво. Іншого варіанту просто не існувало – Державний бюджет країни повинен бути наповнений фінансовими ресурсами, і закони економічного зростання вимагають його неперервного збільшення. В результаті податкова система України станом на даний час трактується як одна із найменш сприятливих для розвитку підприємництва у світі. За аналізом відомих світових рейтингових агентств, за даним чинником впливу на економічну діяльність суб'єктів господарювання Україна знаходиться на 177-му місці в світі із 178-ми країн; сумарна ставка оподаткування в Україні становить 57,3% [5, 4]. Змінити ситуацію на краще повинен був прийнятий нещодавно Податковий Кодекс, однак цього не відбулось, та й не могло відбутись. І після його прийняття рейтинг оцінки системи оподаткування щодо сприяння ведення бізнесу в Україні в соціологічних дослідженнях провідних світових рейтингових агентств залишається одним із найгірших в геоeкономічному просторі. Згідно досліджень Global Competitiveness Report – 2010 Всесвітнього економічного форуму, ефективність податкової системи в 2011 році оцінена 136-ю позицією (з 139 досліджуваних країн). Не набагато кращі оцінки і інших рейтингових агентств. В звіті Doing Business 2011 загальна оцінка системи оподаткування в Україні в 2011 році суттєвих змін в порівнянні з попереднім роком не зазнала – за зазначеним показником країна знаходиться на 181 місці у світовому рейтингу [4, 3].

Хочеться відзначити ще один важливий аспект діяльності малого бізнесу – його інноваційну спрямованість. По суті, малий бізнес атрибутивно передбачає інноваційну, новаторську діяльність, хоча б внаслідок тієї простої істини, що в традиційних виробництвах або традиційними методами він не може забезпечити достатню для виживання рентабельність внаслідок ефекту масштабу.

В Україні, де стимулювання інноваційного процесу приватизованих підприємств було відсутнім, малий бізнес виявився приреченим, а практично – відкинутим на узбіччя магістральної дороги економічного розвитку, на декілька десятиріч назад. Разом з тим, як свідчить світова практика, саме малий бізнес демонструє найбільшу сприйнятливість інновацій, більше того, він, на думку багатьох вчених, є життєдайним джерелом інновацій. Річ в тому, що крупні компанії, які досягли навіть не панівного, але вже досить стабільного становища на ринку, втрачають, нехай і не в повній мірі, інтерес до інноваційної діяльності як такої, якій притаманний суттєвий елемент ризиковості. В цій ситуації суб'єкти малих форм господарювання, намагаючись знайти свою нішу на ринку, самоутвердитись в ній, з наявністю амбітних прагнень до розвитку і процвітання, проявляють найбільший інтерес і готові до впровадження новаторських ідей і технологій навіть без достатніх гарантій успіху. Саме на цьому рівні господарювання проявляється сама суть підприємництва як діяльності, пов'язаної з певним ступенем ризику.

Малий бізнес в силу притаманних йому особливостей меншою мірою піддається монополізації, ніж великі підприємства. Разом з тим за умов вузької спеціалізації і використання новітньої техніки, а також завдяки своїй розгалуженості і чисельності він виступає як дійовий конкурент, що підриває монопольні позиції великих фірм і корпорацій. Саме ця риса малого підприємництва відіграла суттєву роль в ослабленні, а потім і у подоланні економічно розвинутих країнами притаманної великому капіталу тенденції до монополізації економіки, яка в кінцевому рахунку веде до таких негативних явищ, як стримування науково-технічного прогресу, підвищення цін, тощо. Малий бізнес

забезпечує людей працею, сприяє виведенню їх із злиднів, поступово створюючи умови для самодостатнього існування.

Мале підприємництво має ряд суттєвих переваг, до яких насамперед слід віднести мобільність, гнучкість, забезпечення раціональної організаційної структури підприємства, здатність швидкого реагування до змін споживчого попиту і потреб ринку, оперативність освоєння випуску нових видів продукції невеликими партіями, невисокі витрати виробництва. Малий бізнес має найнижчі інвестиційні потреби, характеризується найшвидшим обігом капіталу. Світовий досвід показує, що він забезпечує в два-три рази більшу ефективність капіталовкладень і за обсягом коштів, і за терміном віддачі.

Різке скорочення за роки незалежності України державних функцій по регулюванню інноваційного забезпечення розширеного відтворення економічних процесів на базі активізації інвестиційної діяльності негативно вплинуло на економіку всіх без винятку господарських систем. В результаті різко знизилась антикризова складова національної економіки. Станом на даний час органи державного управління не використовують в повній мірі такі повсюдно рекомендовані і широковідомі в кризових ситуаціях важелі регулювання економічної діяльності, як створення кредитно-банківського інвестиційного механізму, залучення всіх економічних важелів держави на основних стадіях відтворювального процесу, координація внутрішніх і зовнішніх потоків ресурсів і їх джерел. Без відновлення і активного використання державою її регулюючих, стимулюючих, контролюючих і інших функцій неможливо формування інноваційного ресурсного забезпечення процесу відтворення і в кінцевому рахунку конкурентоздатності національної економіки на належному рівні.

Ведучи мову про використання важелів державного впливу з метою активізації інноваційної політики, маються насамперед політика державних видатків і податкова політика.

Саме державні видатки у вирішальній мірі, у мультиплікативному розмірі, здійснюють вплив на інноваційну діяльність. В практиці державного

управління важливість державного замовлення як засобу формування попиту на інноваційний продукт суттєво недооцінюється. Разом з тим світова практика економічної діяльності розвинутих країн, насамперед США, Китаю, Німеччини, Японії, Південної Кореї переконує, що активна інвестиційна діяльність держави і бізнесу в реалізації національних проектів і програм в умовах кризового і депресивного стану національних економік є вирішальним чинником їх подолання.

Згідно новітніх теорій економічного зростання, державні інвестиції спричиняють мультиплікативний, або помножений, збільшений в кілька разів, вплив на валовий внутрішній продукт, а відповідно – на темпи економічного розвитку країни. Тому як на державному, так і на регіональному рівнях потрібно формувати державне інвестиційне замовлення з використанням інновацій, яке повинно бути узгодженим із виробництвом, розробкою «ноу-хау» і винаходів, поставкою і використанням нової техніки і технології. Державні замовлення повинні використовуватись в якості початкового попиту на важливі новації, першої реалізованої партії продукції чи послуг, в якості державної гарантії стартового поштовху до ефективного освоєння інновацій. При цьому обсяги державного замовлення в обов'язковому порядку повинні бути диференційованими із чітко відображеною цільовою направленістю на їх виконання підприємствами малого бізнесу.

Щоправда, органами державної статистики щороку наводяться дані щодо надання офіційної фінансової допомоги малим підприємствам з боку держави. З приводу цього слід відзначити два досить цікаві моменти. По-перше, загальний обсяг цих асигнувань є мізерним з точки зору порівняння із сумарним ВВП країни, і сміховинним з точки зору порівняння із обсягами державної фінансової підтримки (як в абсолютних, так і у відносних показниках) в розвинутих країнах світу. По-друге, сама система розподілу вказаної допомоги. Загальновідомо, що до малих підприємств вона просто не доходить і здебільшого існує тільки на папері – у звітах відповідних органів державного управління. На наш погляд, в умовах високої корумпованості державних

органів управління (слід зауважити, що лише протягом останнього року Україна за індексом корумпованості скотилася на 35 позицій у світовому рейтингу) одним із найбільш дієвих шляхів забезпечення її цільової спрямованості є використання сучасних передових інформаційних технологій як елементу реалізації принципу гласності. На наше переконання, зобов'язання як центральних, так і територіальних органів управління обов'язкового розміщення інформації щодо виділення і розподілу відповідних коштів конкретним суб'єктам господарювання в засобах масової інформації (стендах, дошках оголошень, сайтах і т.д.) значно ускладнить можливості їх корупційної діяльності в даному аспекті. Важливо, проте, щоб при цьому була забезпечена реалізація вимог балансового методу: загальна сума виділених коштів повинна відповідати прозвітованій сумі їх розподілу і використання. Зрозуміло, що це лише до деякої міри ускладнить корупційну діяльність владних структур і аж ніяк її не зупинить, однак і це буде маленьким кроком вперед.

Окремо слід ще раз зупинитись на податковій політиці. Знову ж таки, в цьому аспекті державними законодавчими актами, указами Президента, розпорядженнями урядових структур задекларовано максимальне сприяння інноваційній діяльності суб'єктів господарювання на всіх рівнях, в тому числі (і насамперед) малому бізнесу. Однак до практичної реалізації цих чудових, оприлюднених широкому загалу ідей справа не доходить. Про режим інфраструктурного забезпечення, адміністративного сприяння, пільгового кредитування та оподаткування малим підприємствам доводиться лише мріяти. Врахуймо додатково до цього досить високі ставки кредитування (в середньому на рівні 25-30%) при практично неможливому їх отриманні малими підприємствами, із обов'язковою заставою майна, і стане зрозумілою сама абсурдність ідеї ведення підприємницької діяльності в цих умовах. Адже згідно аксіоматичних положень економічної теорії, прибуток від підприємницької діяльності повинен бути вищим від кредитної ставки, інакше зникає доцільність ведення бізнесу, його основні стимулюючі мотиви – отримання прибутку. Якщо прибуток від вкладу заощаджень на депозит перевищує навіть теоретично

максимально можливий прибуток від підприємницької діяльності, то сама підприємницька діяльність втрачає сенс. Принагідно нагадаємо про такі негативні супутні і породжувані наведеними обставинами явища, які в даній ситуації аж ніяк не сприяють ані забезпеченню економічного зростання суспільства, ані його інноваційному оновленню, як розквіт корупції і зростання масштабів тіньової економіки. Та й сама система оподаткування, неймовірно складна (на теренах України справляється численна кількість податків, в тому числі і скандально відомий і широко дискутований в економічній літературі ПДВ) ставить суттєві перепони на шляху інноваційної діяльності малих форм господарювання. В світлі цього видаються небезпідставними пропозиції деяких науковців щодо заміни всього розмаїття податків на єдиний податок з обороту. Нехай це недосконало і навіть примітивно, однак вказані недоліки, на наш погляд, в достатній мірі компенсуються тією обставиною, що даний вид податку є чи не найбільш прозорим і контрольованим, який ставить всіх в однакові умови і є одним із шляхів протидії корупції в цій сфері діяльності.

Одним із найбільш перспективних напрямків дальшого розвитку малого підприємництва в Україні є розгортання різноманітних форм організаційних об'єднань малих підприємств і зростання їх ролі в процесах організації і регулювання господарської діяльності в управлінських структурах. Протягом останнього часу в науковій економічній літературі даному питанню присвячено чимало досліджень. Зокрема, акцентується увага на прогресивності і можливостях поширенні в Україні таких форм організації підприємств малого бізнесу, як форфейтинг, факторинг, франчайзинг, аутсорсинг, лізинг, венчурне кредитування та ін. [6, 202]. Наведені форми організації малого бізнесу дійсно набули широкого поширення за кордоном, однак в Україні вони не набули, та й в умовах сьогодення не можуть набути значного розвитку, і насамперед з описаних вище причин, зумовлених високою ставкою оподаткування. Такі методи фінансових технологій, як форфейтинг, факторинг, франчайзинг, венчурне фінансування передбачають виділення відповідним бізнес-структурам частини очікуваного прибутку, що не може не відобразитись на фінансових

результатах діяльності в сторону їх зниження. З цих позицій недалеко від них втекли аутсорсинг і лізинг – для діяльності на основі аутсорсингу потрібно забезпечити конкурентні переваги, що потребує певних, в тому числі і фінансових, витрат, а за послуги лізингу теж потрібно платити. Ділитись прибутком – це, звичайно, здебільшого невід'ємна умова успішного ведення бізнесу, однак вона спрацьовує у випадку, коли є чим ділитись. Якщо в розвинутих країнах світу джерелом наведених фінансових витрат є прибуток, отриманий в силу реалізації системи пільгового оподаткування малого бізнесу, то в Україні все з точністю до навпаки – підвищені ставки податків для підприємств малого бізнесу по суті зводять нанівець, а здебільшого унеможливають застосування наведених прогресивних форм його організації.

Розв'язання таких проблем, як вихід підприємництва з тіньової економіки, утвердження цивілізованих норм ведення бізнесу, становлення ефективної системи взаємодії бізнесу і влади, протидія адміністративним бар'єрам, в принципі не може бути вирішене без активної участі спілок і асоціацій підприємців. Акціонерні і пайові товариства, які за своєю сутністю є формою кооперативного ведення бізнесу, досить прогресивною формою малого підприємництва, яка, однак, станом на даний момент практично не функціонують. Малі і середні кооперативні компанії підтримують конкуренцію в країні, стабілізують ціни, збільшують зайнятість населення і базу оподаткування, в тому числі і місцевих бюджетів, сприяють розвитку місцевої економіки і народного господарства в цілому. Дані форми самоорганізації малих підприємств значно збільшують їх можливості за рахунок об'єднання коштів, які можуть бути використані при кредитуванні діяльності (створення кредитних спілок).

Важливим завданням об'єднань підприємців (спілок, асоціацій) є захист підприємця як члена корпоративного співтовариства, відстоювання його інтересів на всіх поверхах влади. В об'єднанні малих підприємств криються величезні перспективи їх розвитку. Розправитись з кожним окремим підприємцем відомствам і владним структурам неважко - при теперішньому

непосильному податковому тиску, суперечливому законодавстві і слабкій судовій системі. Інша справа, коли замість малої комерційної структури доводиться мати справу з достатньо великим громадським утворенням - тут не спрацьовує шантаж, вимагання, погрози паралізувати роботу.

Об'єднання малих підприємств необхідні для реалізації всіх можливостей самоорганізації у поєднанні з раціоналізацією їх взаємодії з органами влади. Формування позитивної корпоративної етики ведення бізнесу, з одного боку, і контроль за владою, забезпечення партнерства бізнесу і влади в процесі розробки потрібних країні соціально-економічних перетворень, з іншого - основні завдання підприємницьких об'єднань.

Державні органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування повинні надавати підтримку в організації і забезпеченні діяльності спілок (асоціацій) суб'єктів малого підприємництва, які створюються у встановленому порядку як громадські об'єднання з метою забезпечення найбільш сприятливих умов для розвитку малого підприємництва, чесної конкуренції, колективного захисту їх інтересів в органах державної влади.

Державна підтримка спілок (асоціацій) суб'єктів малого підприємництва повинна включати сприяння в забезпеченні приміщеннями і засобами зв'язку на пільгових умовах, використання засобів масової інформації з метою популяризації ідей малого підприємництва і проведення організаційних або публічних заходів; представники спілок (асоціацій) суб'єктів малого підприємництва повинні залучатись до підготовки проектів законів і інших нормативних правових актів, програм соціально-економічного розвитку суб'єктів господарювання України. З числа представників органів державної влади, спілок (асоціацій) суб'єктів малого підприємництва, громадських об'єднань підприємців при органах виконавчої влади і органах місцевого самоврядування повинні створюватись ради (комітети, комісії) по розвитку малого підприємництва.

Основними функціями об'єднань підприємців малого бізнесу, на наш погляд, повинні бути наступні:

- організаційне, методичне, консультаційне і інформаційне сприяння членам об'єднання в розвитку виробничої діяльності, впровадженні і освоєнні нової техніки і технології, модифікації систем управління виробництвом і контролю якості, маркетингу і рекламі продукції;
- допомога у вдосконаленні системи відбору, підготовки і підвищення кваліфікації персоналу;
- стимулювання розвитку ділового співробітництва з вітчизняними і закордонними підприємствами і організаціями, а також надання допомоги в розв'язанні необхідних для розвитку малого підприємництва завдань;
- надання консультативних і експертних послуг владним територіальним структурам при розробці і реалізації комплексних програм;
- участь в роботі нарад і комісій, які діють при територіальних органах влади.

Крім вказаних функцій, основні напрямки діяльності підприємницьких організацій повинні включати: обмін думками і напрацювання загальної політики і позицій; забезпечення представництва підприємств у відносинах з державними органами і засобами масової інформації; надання спеціалізованих послуг; ведення колективних переговорів; врегулювання спірних питань і трудових конфліктів із профспілками.

Зараз на рівні обласних територіальних адміністративних одиниць активно створюються регіональні інноваційні системи, які повинні забезпечувати державну підтримку розвитку інноваційної діяльності. Щодо методологічних засад їх діяльності, то ці питання в економічній літературі розглянуті досить скрупульозно. Нам хочеться акцентувати увагу на наступних обов'язкових моментах забезпечення ефективності даних формувань: прозорості їх діяльності, особливо в частині ресурсного забезпечення нововведень; цільової направленості наявних ресурсів на розвиток інноваційної підприємницької діяльності малих форм господарювання; зосередженні уваги на покращенні інфраструктурного забезпечення даного процесу.

Висновки. Розвиток малого підприємництва в Україні є безальтернативним напрямом забезпечення інноваційного вектору економічного зростання економіки. Разом з тим результати проведеного дослідження переконують, що задекларовані владними структурами механізми сприяння забезпечення даного процесу не спрацьовують. В силу цього реалізація вказаної мети об'єктивно потребує розв'язання цілої низки проблем, серед яких в якості найбільш важливих можна виділити наступні:

- забезпечення притоку інвестицій у сферу малого бізнесу, направлених насамперед у інноваційні процеси; основною умовою цього повинна стати докорінна зміна умов надання кредитів малому бізнесу;

- розвиток різноманітних форм об'єднань малих підприємств і збільшення їх ролі в процесах організації і регулювання господарської діяльності в управлінських структурах; забезпечення державної підтримки спілок і асоціацій малих підприємств з метою проведення ефективного дерегулювання економіки;

- перебудова державної податкової політики в напрямку стимулювання розвитку малих підприємств в Україні; часткове, а при виконанні певних вимог, і повне звільнення від податків малих підприємств, які займаються реалізацією інноваційних проектів для забезпечення виробництва важливої в соціально-економічному відношенні продукції;

- вирішення питань фінансування малих підприємств на мікро і макрорівнях; розробка і реалізація державної програми підтримки малого підприємництва на умовах широкого залучення позабюджетних ресурсів, нових позабюджетних схем відтворення капіталу, самофінансування малого бізнесу;

- забезпечення гласності і звітності владних структур перед населенням країни і малим бізнесом з виконання визначених нормативно-правовим законодавством функцій щодо забезпечення його розвитку.

Реалізація наведених пропозицій сприятиме створенню необхідних умов для подальшого розвитку малого бізнесу в Україні.

Перспективи подальших досліджень. З огляду на сучасний стан державної підтримки розвитку підприємств малого бізнесу в Україні перспективи подальших досліджень вбачаються у знаходженні науково обґрунтованих оптимальних параметрів системи оподаткування з точки зору сприяння як ефективній діяльності самих підприємств, так і наповнення відповідних частин бюджетів ні всіх рівнях управління, насамперед державному та регіональному. При цьому необхідними елементами моделі повинні бути аргументований розподіл засобів бюджету на споживання і нагромадження, забезпечення відповідності обсягів нагромадження обсягам заощаджень, врахування особливостей формування фонду споживання на малих підприємствах. Значний науковий інтерес становить також дослідження проблем вдосконалення організаційних форм та правового забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності малого бізнесу, і насамперед на регіональному рівні. Вдосконалення фіскальних методів управління розвитком малих підприємств є обов'язковою умовою забезпечення ними виконання своїх функцій.

Література

1. Вишне夫斯基 В., Дементьев В. Инновации, институты и эволюция / Вишне夫斯基 В., Дементьев В // Вопросы экономики. – 2010. - №9. – С.41-61.
2. Киндзерский Ю. Деформация института собственности в Украине и проблемы формирования эффективного собственника в неэффективном государстве / Киндзерский Ю // – Вопросы экономики. – 2010. - №7. – С.123-133.
3. Пахомов Ю., Пахомов С. Ситуация в Украине: перед криза, криза, пост криза / Пахомов Ю., Пахомов С // Економічний часопис – XXI. - 2009. - №7. – С. 4-7.
4. Рейтингове падіння України триває. / <http://www.unian.net/ukr/news-444737.htm/>
5. Саблук П.Т., Власов В.І., Кісіль М.І., Пріб К.А. Міжнародний тух капіталів і залучення в Україну прямих іноземних інвестицій / Саблук П.Т., Власов В.І., Кісіль М.І., Пріб К.А // Економіка АПК. – 2008. - №9. – С.3-14.
6. Салеев И. Инвестиционно-инновационные основы развития субъектов малого предпринимательства региона / Салеев И // Ресурсы, информация, снабжение, конкуренция. – 2010. - №1. – С. 202-206.
7. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Державна служба статистики України // - К. - ТОВ «Август Трейд». - 2011 – С.598.